

Stem van de natuur

Noord-Holland

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Introductie, terugblik in de tijd en onze droom	5
Interview met	7
De roerdomp in het Twiske	8
De grutto in Amstelveen	11
De regenworm in Amsterdam	15
De visotter in Gooi en omstreken	17
De wilg in Midden Kennemerland	19
De bontbekplevier in Noord-Kennemerland	22
Zeekraal op Texel	25
Paling in Waterland	28
De paardenbijter in West-Friesland	31
Haarlems klokkenspel in Zuid-Kennemerland	33
Vooruitblik, vervolgstappen en leeswerk	36
Nawoord & colofon	38

Voorwoord

We vergeten het soms een beetje. Maar natuur, dat zijn wij. Natuur is de basis van alles wat leeft, we kunnen niet zonder. IVN Natuureducatie brengt natuur weer dichtbij, het liefst samen met anderen. Dus zoeken we manieren om in ons dagelijks leven naast het economisch belang ook het ecologisch belang mee te wegen. Dat realiseren we niet in een handomdraai en vergt samenwerking en een lange adem.

Stem van de natuur is een mooi voorbeeld van zo'n aanpak. Een idee dat is ontstaan in de IVN-Natuurgidsenopleiding in Noord-Kennemerland. Vervolgens is het idee omarmd door de tien Noord-Hollandse IVN-afdelingen en Groene Bondgenoten. Samen hebben zij 10 soorten uit hun omgeving geïnterviewd. Wie zijn deze planten, bomen of dieren en hoe gaat het men hen? Hoe kunnen wij als mensen hen helpen het leven makkelijker te maken, of hen zelfs helpen in hun voortbestaan?

Ik juich dit soort initiatieven van harte toe. Ideeën die komen vanuit leden en vrijwilligers, die in hun werk voor IVN en Groene Bondgenoten zien hoe hard de natuur ons mensen nodig heeft. Die vanuit een ander perspectief mensen willen inspireren om zich in te zetten voor de natuur.

Luister naar de stemmen en hoor wat de bontbekplevier, regenworm en anderen te zeggen hebben. Je leert ze beter kennen. En ze hebben hele goede ideeën over hoe het anders kan en hoe wij als mensen hieraan kunnen bijdragen.

Hoe mooi zou het zijn dat deze beweging steeds groter wordt en meer leven een stem krijgt. Niet alleen in Noord-Holland, maar ook in de rest van Nederland. Zodat over 5 jaar elke wijk, gemeente en bedrijf een aantal kenmerkende natuursoorten een stem én leefbare plek heeft gegeven in de eigen omgeving en die stem hoorbaar is in alle plannenmakerij en in de uitvoering ervan.

*Jan Dijstelbloem, directeur
IVN Natuureducatie*

Introductie, terugblik in de tijd en onze droom

Tussen de Noordzee, de Waddenzee en het IJsselmeer

Waar komen we vandaan als Noord- Hollanders? Even terug in de tijd... De Zuiderzee, de Wadden en de Noordzee waren ooit met ijs bedekt. Na het einde van de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, steeg het zeewaterpeil geleidelijk door smeltend ijs. Er ontstond 'verlanding' door afzetting van zand, veenvorming en bos. Tot begin van de jaartelling was eigenlijk overal in Noord-Holland 'land in zicht': vooral veenmoeras, maar ook rivierduinen en oeverwallen. Na de derde eeuw stopte de 'verlanding', planten-habitats werden afgebroken, er ontstonden plassen, oevers braken af en 'Almere' ontstond. Het huidige Noordzeegebied veranderde van moeras in zee.

De zeespiegel steeg sinds de laatste ijstijd met ruim 15 meter. De zee ging Noord-Holland vooral na 1100 serieus bedreigen. Mede door de 1 meter per eeuw dalende bodem door ontginningen op het vaste land. Onder regie van kerk en adel, werd zout, energie en voedsel geproduceerd. Door zeespiegelstijging en de zakkende bodem werden terpen woonheuvels en kades nodig. Karakteristieke landschappen ontstonden zoals het '1000 eilandenrijk'. Bescherming van de kust en voorkomen van overstroming in binnenlanden werd dus sinds 1100 dagtaak in Noord-Holland. In de 13de eeuw veranderde de naam 'Almere' in 'Zuiderzee'. De Haarlemmermeer was onze 'Waterwolf'. Vooral de grote vloed in de 13de eeuw en later hebben dus tot acties gemaand: de huidige West-Friese Omringdijk (rond 1400, o.a. met zeegras gemaakt), veel slaperdijken en de Hondsbossche (van zand naar steen in 1880). In de Gouden Eeuw rond 1700 kwamen de stadjes in Noord-Holland op; hun economische en waterwerkelijkheid was handel met Indië, baggertechnieken en scheepsbouw. De visserij bleef altijd een constante, hoewel soms de stap werd gezet naar lucratiever takken dan paling en haring: de walvisvaart.

De Wadden, met een ander, grillig patroon van zandbanken, platen en geulen hebben de zeespiegelstijging ook ondervonden met het 'wandelen' van eilanden. De strandwallen en duinen markeren de macht van zee en slibafzetting. De

waterramp van 1916 leidde tot besluitvorming over de aanleg van de Afsluitdijk in 1932. Dat zette Noord-Holland voor een nieuwe uitdaging: van zout naar zoet, geen bekende visserij meer. Ingrijpende aanpassingen waren de drooglegging van Wieringen in 1930 en de verbinding van Marken met de vaste wal. Het besluit om tot 2035 zandsuppleties uit te voeren heeft in 10 jaar tijd, sinds 2014, de Hondsbossche duinen gevormd.

Vanuit het verleden en het nu naar de toekomst: onze droom

We zijn nu in 2024 en de zeespiegelstijging en onze wateruitdaging zet door. We denken na over de toekomst van Noord-Holland endrie grote opties zijn: dijken verhogen (hoe veel?), het binnendijkse leven aanpassen voor woningbouw, landbouw, industrie (met bodem en water leidend) en natuurgebaseerde oplossingen (met de natuur en de zee samenwerken). De Stem van de Natuur verdient een krachtige plek in de vormgeving van deze samenleving in de toekomst. De 10 afdelingen van IVN in Noord-Holland hebben daartoe begin 2024 een beweging gestart om hun belangrijkste natuurwaarden per gebied gestructureerd te interviewen. Doel is de Stem van de Natuur bekwaam - bewust en uiteindelijk onbewust - onderdeel te maken van ons dagelijkse handelen als mens. Gericht op het versterken van de natuur en de biodiversiteit in Noord-Holland als basis van een gezonde leefomgeving.

Onze droom is dat we in 2030 flink op weg zijn naar 10% van alle Noord-Hollanders die elk één Stem van de Natuur adopteren: daar praten ze over op feestjes, in de vrije tijd, aan de keukentafel, en ook op het werk, op school, in de gezondheidszorg! Zou dat de natuur helpen?

De Groene Bondgenoten – een samenwerking van groene organisaties - hebben de Stem van de Natuur begin 2024 omarmd. We dagen elkaar nu uit om de 'verbeelding' en de Stem van de Natuur nog meer kracht te geven en vervolgstappen te verkennen. Daartoe dient de conferentie 'Stem van de Natuur' op 6 november te Heiloo. Daarnakomen vervolgstappen om de Stem van de Natuur meer onderdeel te maken van ons dagelijkse werk en leven.

10 Stemmen van de Natuur uit 10 gebieden in Noord-Holland

Hoe kunnen we de Stem van de natuur nog meer meenemen in onze dagelijks werk- en leefomgeving? Op de eerste plaats door samenwerking om onze natuurkennis van onze gebieden goed vast te leggen en beschikbaar en transparant te maken. Bijvoorbeeld door van onze gebieden of gemeenten natuur-kenniskaarten te maken? Jazeker, die expliciete kennis is mooi en nodig als hecht 'feiten-weefsel'. Voorbeelden van kenniskaarten zijn er al. We kunnen daarmee misschien ook aansluiten bij de gebiedsbiografie – cultuur- en natuurhistorie- die veel gemeenten opstellen. Deze kennis van natuurzaken helpt ook bij het samenwerken aan betere rechten voor de natuur. Naast dit blijven werken aan natuurkennis is ook de inzet van de verbeeldingskracht nodig om de natuur te representeren. En waarom zouden we niet eens proberen de natuur zelf een stem te geven! Maar wat, hoe, wie, wanneer gaan we dat verbeelden en kracht geven? In Noord-Holland zijn in dit overzicht 10 natuuriconen geïnterviewd. Onze interviews lopen een viertal vragen langs:

- Wie ben je?
- Waar hou je van?
- Welke zorgen heb je?
- Welke wensen heb je?

Sommige afdelingen als IVN Noord-Kennemerland en IVN Twiske hebben al meerdere stemmen op hun website geplaatst.

De Stem van de Natuur: voorbij links-rechtsdenken

Op 6 november 2024 gaan we aan de slag om de vervolgstappen voor Noord-Holland te bespreken. Voor een krachtige verbeelding zoeken burgers, natuurorganisaties, bestuurders, ondernemers en lokale kunstenaars naar wegen om de Stem van de Natuur de komende jaren vast onderdeel te maken van ons dagelijks leven: op school, in de zorg, op het werk, tijdens het recreëren. We gaan de verbeelding aanspreken over de Noord-Hollandse natuur door met partners en kunstenaars samen te werken. We verbinden met bestaande Natuurinclusieve netwerken en de inzet van Deltaplan Biodiversiteit. Zo komt er bij burgers, bestuurders en ondernemers meer ruimte voor verwondering, magie, realisme, maar ook voor de reële zorgen en wensen van de natuur. Een positieve beweging van onderop, uit onze gebieden, vol feiten, verbeelding en natuurpositieve actie de komende jaren.

Samengevat

- Stap 1: reacties inwinnen en verder werken aan de Stem van de Natuur in Noord-Holland en andere provincies
- Stap 2: elkaar uitdagen over de verbeelding en de Stem van de Natuur op en na 6 november in Heiloo
- Stap 3: verankeren van de Stem van de Natuur met concrete vervolgstappen 2025- 2030, onze droom realiseren!

Interviews met...

De Roerdomp in het Twiske

Wie ben je?

Ik ben de roerdomp. Mijn Latijnse naam is *Botaurus stellaris* (= vogel die bulkst als een stier). In mijn Nederlandse naam zit mijn leefomgeving verstopt (roer=riet) en het doffe geluid dat ik maak, noemde men vroeger 'dompen'. Maar dompen kan ook onderduiken betekend hebben. Ik ben een compacte geelbruine reiger met donkere patronen in mijn verenkleed. Daarmee kan ik me perfect verstoppen in het riet. Als ik me bespied voel, bijvoorbeeld door wandelaars, dan ga ik in de 'paalhouding' staan. Dan is mijn camouflage compleet. Mijn vrouwtje ziet er hetzelfde uit als ik. Alleen in de broedtijd zou je verschil kunnen zien doordat ik dan een mooie blauwe vlek in mijn mondhoek heb.

Wanneer ik vlieg, trek ik net als de meeste reigers mijn hals in en strek mijn tenen uit. Dan zie je ook dat ik best wel brede vleugels heb. Je zou me zo voor een roofveugel kunnen aanzien, ware het niet dat ik een korte reigerachtige dolksnavel heb. Ik ben ook best trots op mijn tenen. Die zijn lekker lang zodat ik goed over moerassige ondergrond kan lopen en ik me met mijn tenen kan vastklemmen aan het riet.

Waar hou je van?

Ik hou hier van een ongestoord stukje rietmoeras met zowel jong als oud riet in ondiep water (30 cm). Er moet ook dieper open water in de buurt zijn. In het Twiske zijn er gelukkig een paar plekken waar deze omstandigheden aanwezig zijn. Daarom ben ik 'doelsoort' voor het Natura 2000 gebied waar men in Het Twiske verantwoordelijk voor is. In 2023 hebben we met 3 vrouwtjes verspreid in het Twiske gebroed.

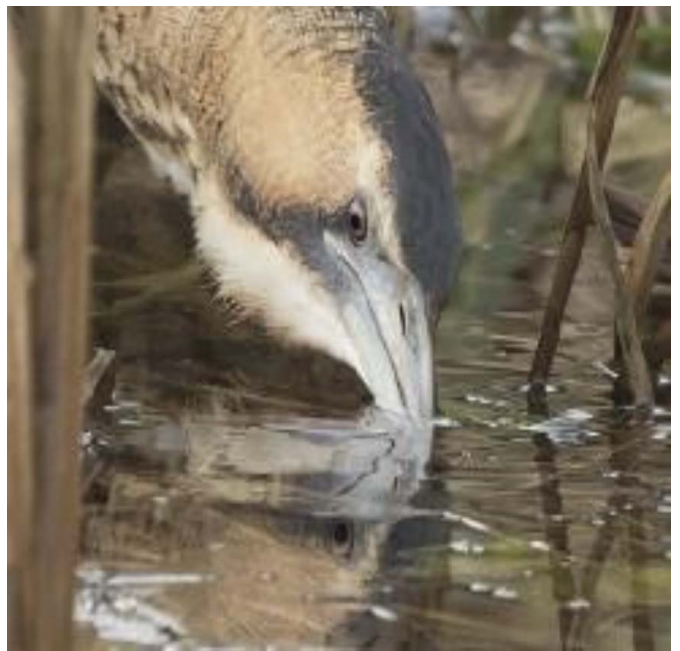
De vogelaars ontdekten dat door het 'gehoemp' van de mannen bij zonsop- en zonsondergang. Het geluid is als een soort misthoorn en draagt best ver. Je kunt het ook vergelijken met het geluid dat ontstaat als je met je mond over een leeg flesje blaast. Aan het aantal hoempen kort na elkaar kan ik horen welke mannen er nog meer zijn. Ik hoemp meestal 3 à 4 keer. In de winter blijf ik soms in mijn territorium of ga naar andere natte terreinen. De vrouwtjes gaan vaak naar het zuiden. Dan krijg ik gezelschap van roerdompen uit meer noordelijke streken. Omdat we verscholen leven en in dat seizoen geen geluid maken, valt het niet mee ons dan te ontdekken. Met wat geluk zie je me een keer opvliegen.

Wanneer ben jij in 't Twiske te zien?

Je kunt mij het hele jaar tegenkomen. De vogelaar noemt dat: 'standvogel'. Maar er zijn ook wintergasten (zij zijn alleen in de winter in Het Twiske) en vrouwtjes die hier alleen komen om te broeden. Van alles wat dus. In het voorjaar en begin zomer word ik het meest ontdekt omdat ik als man dan hoemp. Door soortgenoten van mij via zender/GPS te volgen, ontdekt de mens wel steeds meer over ons trekgedrag.

Welke zorgen heb je?

Ik eet het liefst visjes. Ik kijk dan heel goed en sla bliksemsnel toe. Soms houd ik de punt van mijn snavel alvast in het water zodat ik de breking door het water beter kan inschatten. Ook lust ik kikkers, padden en grote insecten. Als ik door grasland loop pak ik muizen. Het is dan wel belangrijk dat ik niet gestoord word. Ik ben een 'oogjager' en moet me concentreren op alles wat beweegt. Daar kan ik geen afleiding bij gebruiken door mensen of honden. Gelukkig heeft het Twiske een goede waterkwaliteit, waardoor er veel leven in het water zit.

Welke wensen heb je?

Ik zal maar met de deur in huis vallen: minder recreatiedruk, in mijn gebied het Lentekabinet Festival. Dat valt precies midden in onze broedperiode. En wij maken maar 1 x per jaar een nestje met 4 à 5 eieren. Het is sowieso moeilijk om een geschikt rustig rietmoerasplekje te vinden. Ik heb wel 0.5 tot 1 km riet-oever nodig voor mijn territorium. Goed natuurbeheer is erg belangrijk. Als je niets doet aan beheer, ontstaat er spontane bosopslag en verdwijnt mijn rietgebied. Het is ook fijn als sommige rietgedeelten gemaaid en afgevoerd worden, zodat er ieder jaar nieuw riet kan groeien. Het beheer van Het Twiske probeert dat steeds voor 15 maart in orde te hebben. Ook het waterpeil is belangrijk: in de winter graag hoogwater en in de zomer wat lager, maar niet te grote schommelingen. Het gemaal bij de Twiskemolen draagt zorg voor het waterpeil.

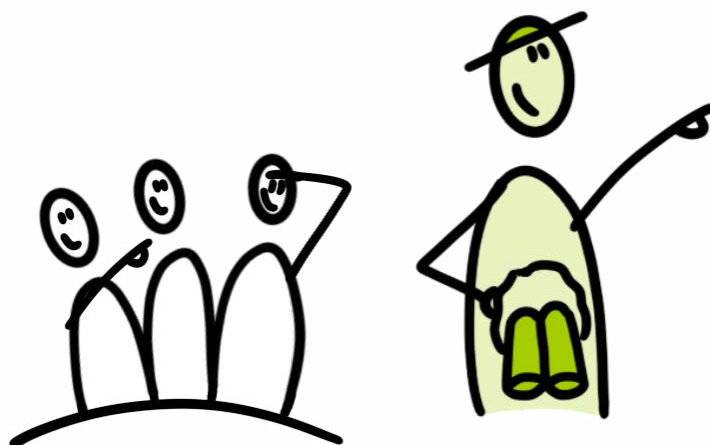
Dus ook al zie je me niet, ik zit in het riet. In het voorjaar zal ik een paar keer extra voor je hoempen!

Foto's uit Vogeldagboek van Adri de Groot

Meer lezen

www.collectiefnatuurinclusief.nl/agenda-20-landingpage

De grutto in Amstelveen

Wie ben je?

Mijn naam is de grutto, jullie nationale weidevogel. In het latijns ben ik de *Limosa limosa*. Ik kom uit de familie van strandlopers en snippen. In buurprovincie Fryslân noemen ze mij 'Kening fan de Greide'. In het voorjaar vertrek ik uit Senegal, ga dan halverwege even opvetten in Portugal en vlieg dan door naar broedgebieden in Noord-Holland en vooral Fryslân. Een prachtige plek waar je mij aantreft is de Bovenkerkerpolder. Net onder Amstelveen. Daar hoor je mijn roep 'utto utto utto' heel duidelijk. Mijn snavel is kaarsrecht, en mijn buik, kop nek en borst zijn oranjebruin van kleur. Ik kan wel 10 tot 15 jaar oud worden, soms zelfs ver in de 20. En ik kom elk jaar graag terug in het mij bekende broedgebied.

Ook in Noord-Holland ben ik een van de bijzondere weidevogels die in de knel zit. Mijn aantallen broedvogels lopen eerder terug dan omhoog. Van honderdtwintig duizend broedparen in de jaren zeventig naar op dit moment rond de twintigduizend. Ik lijk op de rosse grutto die je in Noord-Holland ook vaak ziet. Die heeft meer rood op de buik en broedt hogerop in arctische gebieden; hij legt dus nog grotere afstanden af om te overwinteren.

Waar hou je van?

Ik ben dol op omstandigheden zoals in de Bovenkerkerpolder: een 250 jaar oude polder, die binnenkort een monument krijgt. Het land is lekker vochtig, het waterpeil wordt actief hoog gehouden en de polder heeft een gezonde bodem, wat blijkt uit insecten en regenwormen. Regenwormen eet ik graag in het voorjaar want die hebben veel eiwitten. In juni staan emelten - larven van de langpootmug – op het menu, omdat die meer vet hebben. Boeren vinden het best fijn dat ik emelten snoep. Op het juiste moment wil ik voldoende vet hebben voor mijn retourvlucht. Heel belangrijk zijn de plekken om te schuilen voor mijn jonge pullen. Dat betekent maaien uitstellen tot juni/ juli. En in deze polder zijn met het vosraster maatregelen getroffen om de predatie door vossen te beperken. Ik hou van dit type gebieden, waar ik rustig, zonder al te veel verstoring door de mens, kan broeden en fourageren.

Waar maak jij je zorgen om?

Mijn reproductie moet echt omhoog om mijn aantallen omhoog te brengen. Ik sta op de rode lijst van de IUCN. Dat vergt een afgestemde internationale natuuraanpak en vanwege mijn broedvoorkeur voor Nederland een speciale rol voor dit land. Met vooral Portugal (mooi die hulp van jullie tegen dat vliegveld bij Lissabon) en in Afrika vooral Senegal waar ik 's winters graag rijstvelden opzoek. Ik hoop dat de risico's voor mijn broeden in Nederland ingedamd blijven: geen verkoop van mijn favoriete plekjes aan projectontwikkelaars. Minder intensief boeren zoals in de Bovenkerkerpolder en een goede samenwerking met de grondeigenaren. Bij 1 boer is de productie nog flink intensief en dat zie je gelijk aan mijn afwezigheid en minder tureluurs en Kievitten.

Waar ik op best veel plekken in Noord-Holland ook zorgen over heb is het gebruik van bestrijdingsmiddelen. Ik word ook wel een indicatorsoort genoemd voor jullie milieukwaliteit. In Noord-Holland zie je bestrijdingsmiddelengebruik vooral in de bollenregio op Texel en de bollenstrook langs de Noordzeekust. Ikzelf ben er redelijk alert op om die grond te vermijden. Maar mijn neefje de wulp, met de naar beneden gerichte kromme snavel, is dat duidelijk niet. Ik maak me echt zorgen om de wulp in Noord-Holland. De wulp fourageert dan op terreinen die geel zien van de pesticiden na de oogst van de bollen en bloemen. En die pesticiden komen terug in de eieren en leiden tot minder wulpen en tot misvormde wulpen. Graag zou ik daar onderzoek naar zien en meer biologische (bollen) teelt dus.

Wat vraag je van de mensen?

Heel simpel: voer in jullie gebieden overal het aanvalsplan Grutto uit. Dat plan uit 2020 is door de Tweede Kamer vastgesteld. Leer de komende jaren van elkaars aanpak in de verschillende provincies en gebieden. Ik noteer de volgende lessen om te delen:

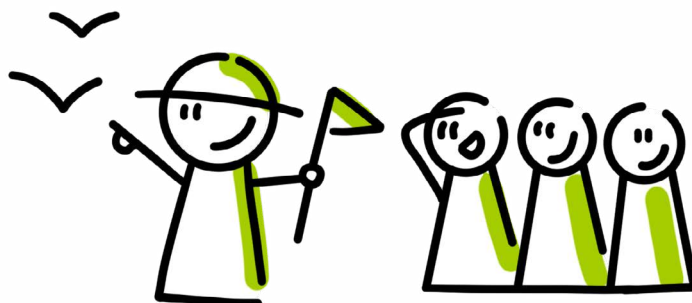
- Hoger water leidt tot minder gras en meer kruiden, dat wil zeggen een goede gras-kruiden mix met insecten voor mijn pullen;
- Minder drijfmest en kunstmest, meer vaste mest, meer biologische bestrijding is beter voor mij en alle weidevogels;
- Een langer groeiseizoen met actief grazen door bijvoorbeeld schapen en ander vee.

Een tweede wens is nog meer boeren die aan agrarisch natuurbeheer doen. Er zijn al veel boeren die kiezen voor een ander bedrijfsmodel, wat voor mij en weidevogels gunstig is. De melksector moet minder gericht op hogere melkproductie per koe en meer op kostprijsverlaging per hectare. Dat laatste is mogelijk door minder kunstmest, minder veevoer en meer recycling van grondstof van het eigen bedrijf. Het schijnt dat ook de gezondheid van de koe er beter van wordt, dus minder bezoek van de dierenarts!

Tot slot: in jullie aanpak is het van belang dat de boeren net als ik meer duidelijkheid voor de langere termijn krijgen. Ik heb geen trekker om te demonstreren als veel boeren. Maar ik heb wel hetzelfde belang bij een langetermijnperspectief. Werken met 20-jarige termijnen sluit goed aan op mijn 'natuurbedrijfsvoering'! Zou zoiets voor tegemoetkomingen aan boeren ook kunnen? Daar moet toch iets op te verzinnen zijn Groene bondgenoten, boeren, overheden en waterschappen?

Meer lezen

gruttoaanvalsplan.nl

De regenworm in Amsterdam

Wie ben je?

Mijn naam is regenworm. Mijn Latijnse naam is *Lumbricus Terrestris*. Er zijn wel 25000 soorten wormen, waaronder ongeveer 670 soorten regenwormen. En daar ben ik - helaas nog geen 'Bekende Nederlander' - meest voorkomend als de roodachtige worm, ook wel dauwpier genoemd. Ik zit in de meeste landschapstypes in Nederland, maar het liefst doe ik mijn werk in graslandbodems en bodems met veel organische stoffen. Ik ben zeer handig voor het verkrijgen van luchtige aarde, want ik werk in het bovenste deel blaadjes weg in de aarde. Ik ben ook efficiënt om vervuilde grond te zuiveren. En natuurlijk ben ik een heerlijk eiwitrijk hapje voor vogels en voor mollen. Al met al ben ik 24 uur per dag bezig met doen waar ik goed in ben: aarde eten. Maar aaibaar ben ik niet echt; ik zing niet, ben niet echt mooi en voor velen nooit zichtbaar. Mijn zintuigen zijn speciaal: die zitten verspreid over mijn hele lichaam. Ik heb geen centraal zenuwstelsel maar ben eigenlijk overal zenuw in de vele segmenten van mijn lijf. Ik heb zo'n 110-180 segmenten.

Per segment behalve mond en anus heb ik vier borstels, een beetje haarachtig inderdaad, waarmee ik me goed kan voortbewegen. Pootjes heb ik dus niet. Ik ben verder tweeslachtig, heb een mannelijk en vrouwelijk voortplantingsorgaan: dus seks ergens in het Amsterdamse park lukt met elke andere regenworm in de buurt. Ik ben daarmee een zogenaamde hermafrodit, maar ik kan mezelf niet bevruchten. Mijn paring duurt 3 tot 4 uur, bovengronds, en leidt tot een slijmband waar ik uitkruip zodat er een cocon vormt waar meestal na een paar weken een jonge regenworm uit ontstaat. Als je wat dieper in de bodem kijkt tref je grijze wormen aan. Die zie je nauwelijks aan de oppervlakte want hun eten (bacterien) zit een stuk dieper. Ik eet de schimmels die wat hoger zitten, bij het organische materiaal. De grijze wormen verwerken vooral de dieper zittende bacterien in de bodem. Bodemverstoring leidt tot meer bacterien, maar minder schimmels. Dit pakt voor mij als regenworm slecht uit.

Waar hou je van?

Ik hou het meest van een wat open bodemstructuur, dus niet van een zware en droge kleigrond. Ik ben geofaag, dat wil zeggen dat ik leef vlak onder het grondoppervlak. Liefst in een bodem met natuurlijke bemesting en plantmateriaal om te verwerken met de ondergrond. Met mijn lengte van 9 tot 13 cm kan ik daarin prima uit de voeten. Eigenlijk hou ik ook best wel van regen en nattigheid. Bijvoorbeeld zoals laatst in het Vondelpark. Dan kom ik vaak bovengronds, steek tijdens een IVN-excursie het pad over en zoek een partner om lief te hebben en een slijmband te maken. Wat ik ook heerlijk vind is een bodem met een niet al te hoge zuurgraad (Ph-waarde). Als het te zuur is ga ik protesteren: door in diapauze te gaan. Mijn diapauze protest is een toestand van zeer lage activiteit van mijn stofwisseling. Dat is dus heel wat anders dan mijn normale winterslaap, waar ik natuurlijk wel erg op gesteld ben. Maar met te zure bodems haak ik af door externe stimuli zoals de zuurgraad, vanwege te veel stikstof.

Waar maak jij je zorgen om?

Mijn belangrijkste zorg is dat van de 3 miljoen hectare grond in Nederland zo weinig 'regenworm inclusief geschikt wordt gemaakt. Als ik kijk naar de verstedelijking en veel dorpskernen, dan wordt er te weinig aan mijn bestaanszekerheid gedacht. Ook in het landelijke gebied waar boeren de meeste grond in bezit hebben, zo'n 2 miljoen hectare, zie ik vooral aandacht voor bodems waar zware machines op uit de voeten kunnen. In die intensieve gebieden moet ik mij snel voortplanten, en blijf ik ook meestal wat kleiner dan in jullie extensieve gebieden. Mijn grootste zorg is dat er te weinig aandacht is voor mijn kwaliteiten in steden, dorpskernen en

landbouwgebieden. Daar komt nog bovenop dat er teveel zuur over mij wordt uitgestort waardoor ik fysiek verzwak en minder grondwerk kan verzetten. Ook is bekend dat ik kleiner word als er meer wordt bemest en geploegd. Straks zie je me helemaal niet meer, zo klein ben ik dan.....

Wat vraag je van de mensen?

Een paar hele mooie ontwikkelingen zijn gelukkig al gestart: meer groen op schoolpleinen, in binnensteden, op bedrijvenparken. Voor jullie gezondheid, tegen de warmte, voor jullie (klein) kinderen. Ook is er grote groep boeren die overstapt van alsmaar meer productieverhoging naar meer kostenbesparing. Ze laten mij daarbij - gratis - het bodem werk doen.

Waar ik veel van verwacht is dat we in Nederland bodem en water meer leidend willen maken in de ruimtelijke ordening. Dit moet nog uitgewerkt worden in concrete uitvoering en toezicht, maar voor mijn werk en toekomst is dat heel belangrijk. Dan kan ik overal weer mijn normale lengte krijgen. Provincies, gemeenten en waterschappen zijn daarvoor aan zet.

Waar ik ook veel van verwacht is de wetenschap. Bij het NIOO in Wageningen werken ze nu ook aan bodemkwaliteitsonderzoek door gewone burgers. Die kunnen straks in hun stad, dorp of favoriete stukje natuur zelf de kwaliteit van de bodem meten. Resultaten van je meting stuur je op naar Wageningen. Deze koppelen ze aan officiële metingen en modellen. 'Citizen Science' of 'burgerwetenschap' heet dat. En wat is dat al enorm toegenomen, ook door jongeren wordt het graag gedaan! Ik wou dat ik rechten en wat extra mogelijkheden had als Amsterdamse regenworm om er ook aan mee te doen.....Probeer het in jullie gebieden in Noord-Holland toe te voegen aan jullie mooie tellingen-werk!

Meer lezen

onder-het-maaiveld.nl/nieuws/108-onder-het-maaiveld-toont-de-ongeziene-wereld-onder-onze-voeten

De visotter in Gooi en omstreken

Wie ben je?

Mijn naam is visotter. Mijn Latijnse naam is *Lutra Lutra*. Ik behoor tot de familie van de marterachtigen. Ik ben een zoogdier en ben 80 tot 140 centimeter lang, inclusief mijn staart van 30 tot 50 centimeter lengte. Ik weeg tussen de 5 en 12 kilo. Mijn gestroomlijnde lichaam is perfect voor het leven in het water.

Ik heb zwemvliezen tussen de tenen van alle vier de poten. Mijn staart doet dienst als stabilisator en roer tijdens het zwemmen. Qua eten ben ik bijna omnivoor net als de mens, met voorkeur voor vissen als de paling. Maar ik ruim ook ratten en rivierkreeften op, eet insecten en wormen. Ik ben vooral in de nachtelijke uren actief; overdag rust ik aan de oevers in mijn territorium. Als moeder ben ik zo'n 60 dagen zwanger en krijg dan meestal 2-3 jonkies. Die kinderen van mij zijn een maand lang nog blind, ik zoog ze ongeveer 4 maand lang.

Mijn vacht is heel bijzonder en heeft een waterdichte buitenste laag van dekharen en een luchthoudende binnenste laag van dicht opeengeplante donsharen, die onder water droog blijft. Omdat ik nauwelijks onderhuids vetweefsel heb, is deze waterdichtheid van groot belang om in het water op temperatuur te blijven. Een optimale conditie van de vacht is ook belangrijk om onderkoeling te voorkomen tijdens het jagen onder water.

Waar hou je van?

Ik hou vooral van schoon visrijk water. Toen dat er nog was kwam ik overal voor in Europa, langs de kust en in binnenwateren. Maar dat ging gepaard met iets waar ik echt van walg: grootschalige jacht – vaak met honden – eerst vooral voor en door rijke mensen. Maar sinds 1900 ook door vissers die mij – net als aalscholvers – als grote concurrent van hun bedrijfstak in de natuur zagen. Daar kwam vooral na de Tweede Wereldoorlog de grootschalige vervuiling en verstoring van mijn leefgebieden bij: industriële vervuiling, meer verkeer en grootschalige landbouwontwikkelingen. In Nederland werd ik in 1989 dan ook tot uitgestorven soort verklaard. Ik kwam op de rode lijst terecht. Gelukkig werd ik in 2002 opnieuw geïntroduceerd in Nederland. En in goede omstandigheden als in Weerribben en Naardermeer: Ik hou van zo'n 10 km lengte aan ongestoorde oevers en van goede ecologische verbindingen. Dat laatste ook om inteelt te voorkomen.

Waar maak jij je zorgen om?

Het belangrijkste is wel dat ik mij zorgen maak over jullie gebiedsgerichte aanpak de komende jaren. Mijn zorg is dat jullie aan natuuramnesie, vergeetachtigheid, gaan leiden en onvoldoende samenwerken als Groene bondgenoten. Maak dus visies en kenniskaarten per gebied! Een mooi voorbeeld om daar vroeg mee te starten is het Naardermeer, het oudste natuurreservaat van Nederland. Dankzij de inzet van Jacques P. Thijsse en Eli Heijmans. Ze richtten in 1905 Natuurmonumenten op en kochten het Naardermeer gebied. Dankzij deze grondleggers van de natuurbeweging in Nederland is dat laagveengebied behouden voor de natuur. In 2017 ben ik weer in het Naardermeer komen wonen: goed water, veel vis en veel ruimte. De Zoogdierenvereniging en de Universiteit van Wageningen hebben daar hard aan gewerkt samen met andere groene partners. Na een halve eeuw zijn in 2021 in het Naardermeer weer jonge otters geboren. Voor scholen is er nu een

educatief programma om bij wijze van spreken mijn voetsporen te volgen; veel om van te leren! Doe dit in elke provincie, per gebied!

Wat vraag je van de mensen?

Ik stel zoals je nu weet zeer hoge eisen aan mijn leefomgeving. Als je in de basiskwaliteit van jullie natuurgebieden mij weer als algemene soort gaat zien, kun je met natuur en biodiversiteit grote stappen zetten in Nederland. Dat zou mijn eerste wens zijn: stel de basiskwaliteit voor algemene soorten niet te laag!

Een tweede wens: ga bij elkaar op bezoek in Noord-Holland en erbuiten bv Fryslân. Een derde wens is om jullie natuureducatieve werk goed te bundelen en meerjarig onder te brengen in afspraken met scholen en overheden. Kies natuurlijk ook voor projecten van korte duur maar werk vooral aan programmas en afspraken voor een langere periode bv 10 jaar. Die je natuurlijk wel regelmatig bijstelt met toezichthouders als de onderwijsinspectie. Deze inspectie voert op dit moment zelfs een peilingonderzoek uit naar mens&natuur in het basisonderwijs dat voorjaar 2026 wordt gepubliceerd. En omdat je als Stem van de Natuur niet links of rechts, maar inhoudelijk denkt en werkt, zal ook de politiek jouw voorstellen, samen en van onder-op gemaakt, met veel organisaties en kiezers, op waarde schatten.

Meer lezen

www.zoogdierveniging.nl
www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=29136

De wilg in Midden Kennemerland

Wie ben je?

Mijn naam is de wilg, in het latijn *Salix alba*, een geslacht van tweehuizige bomen. Onderdeel van de hele grote 300 soorten rijke Wilgenfamilie (Salicaceae). Mannelijke katjes zijn 4 cm lang en hangen; vrouwelijke katjes zijn meer sierobject. Tot mijn familie hoort in Nederland als tweede geslacht ook de prachtige populier, waaronder de witte abeel die je met zijn ogen op de stam zo serieus kan aankijken. Buigzaamheid is een sterke kant van me. Mijn jonge wilgentakken zijn in Noord-Holland gebruikt om manden mee te vlechten. Ik word nu gebruikt in de toekomstplannen van de Oosterdel, om oevers van de eilanden te verstevigen, het 'Wiepen'. Maar ik werd ook massaal aangeplant om jullie te helpen met de drooglegging van polders circa 300 jaar geleden. Ik drink namelijk veel, wel 500 liter water per dag, en dat hielp. Ik hoor echt bij de diverse Hollandse landschappen. Je ziet me langs lanen, in gemengde loofbossen, in watergebieden, bij particulieren en op boerenerven. Mijn bloeiwijze is in de vorm van decoratieve katjes, die tevoorschijn komen uit zijknoppen van eenjarige jonge takken. Mijn katjes komen nog voordat mijn bladeren verschijnen in het voorjaar. Die bladeren zijn vaak lang en smal. Ze hebben de larve van de paling naar mij vernoemd: wilgenlarve.

In de winter verlies ik die bladeren, maar mijn speciale takken blijf je goed zien: treurend, op een knot of bijna kruipend. Sommige van mijn wilgensoorten blijven ca 3 meter hoog, maar anderen kunnen wel 20 meter hoog worden, zoals de treurwilg bij jullie vijvers of op boerenerven. Ik geef lekker veel schaduw in warme zomers. Je komt mij tegen in de wetenschap en in inspirerende mythes. In de geneeskunde ben ik beroemd als de leverancier van de basisstoffen voor aspirine. In mijn bast zit salicylzuur tegen koorts en voor pijnstilling. Vroeger wisten jullie voorouders precies hoe je mij moest kauwen als je die klachten had. Ik speel ook een belangrijke rol in veel culturen, een inspiratiebron voor: stilte, vriendelijkheid, rust en bereidwilligheid.

De Griekse zanger Orpheus ontving zijn zangtalent van de wilgentakken die hij meedroeg in de onderwereld. In de tempel van Delphi leunt Orpheus dan ook tegen mijn wilgenstam. En nog sterker, Hera – de vrouw van Zeus - werd onder mij, de wilg geboren!

Waar hou je van?

Ik hou het meest van een vochtige tot natte bodem. Noem mij gerust een echte moerasboom. Daar pionier ik ook graag: ik duik zomaar op een nieuwe plek op en maak van moerassen echte bossen. Ik hou ervan groot uit te groeien, maar als je dat niet wilt, kun je mij gerust een of twee keer per jaar snoeien. Als je mij als knotwilg wilt, dan zaag je me af op ca 2 meter hoogte en is 1 keer in de 2-4 jaar snoeien prima om een mooie dikke ronding te krijgen. De werkgroep Wilgen Knotten van IVN Midden Kennemerland weet precies hoe dat in zijn werk gaat. Ze doen het sinds 1976 al bijna 50 jaar bij kasteel Marquette, in West Beemster en bij Akersloot. Daar hou ik van! Echte doorzetters en nog leuk team werk ook; net als ik zijn het 'trochsetters'.

Waar maak jij je zorgen om?

Natuurlijk vind ik aantasting door sommige schimmels niet fijn. De *Pseudomas syringue*, die zwarte plekken op mijn takken toont, kan zelfs dodelijk zijn. Ga me niet behandelen met bestrijding maar zet er een nieuwe wilg neer. Veel bomen hebben schimmels nodig voor de opname van mineralen, maar gaan uiteindelijk ook 'natuurlijk' dood aan bepaalde schimmels. Check als je een nieuwe wilg plant wel eerst even de bodemkwaliteit. Zit er geen bouwafval onder? Want daar kan ik slecht tegen, dat verzwakt me in de strijd tegen schimmels. Ook teveel bemesting is niet goed voor de symbiotische schimmels en bovendien ga ik dan harder groeien, krijg ik meer weefsel maar heb ik minder bouwstoffen. Dat gaat dan niet goed....Let hierop als je mij koopt bij een kwekerij. Ik hou graag mijn naam van doorzetter hoog!

Wat vraag je van de mensen?

Ga samenwerking aan met inwoners en lokale kunstenaars. Maak van mijn takken zo nodig weer toverstaven die kunstenaars aanzetten tot inspiratie, dromen en visioenen. Kortom: krachtige verbeelding van de natuur en biodiversiteit. Zodat alle inwoners van Noord-Holland en hun bestuurders er hun schouders onder zetten. Kijk eens wat een cultuur-natuurpracht er was op de Kunstparade in 2024 te Heiloo. Waanzinnige verhalen tref je bij de GGZ in Heiloo aan over de invloed van natuur en bibliotherapie op geestelijke zorg!

Mijn tweede wens gaat over jongeren. In jullie natuurwerk is het echt belangrijk jongeren mee te vragen. In het natuuronderwijs op school, via de natuureducatie in de nationale parken, en in veel lokaal werk door afdelingen en vrijwilligers van Groene Bondgenoten. Maak gezamenlijk als Groene Bondgenoten een jongeren - natuuraanpak! Er is al een goede basis met Woeste Land, Natuurontdekkers, SBB jongerentoe en Nationale parken. Ga om tafel en in begin in Noord-Holland! Maak op Groene vrijwilligers een set met lokale klussen voor jongeren per afdeling of gebied: om mee te doen aan wilgenknotten, jongerenbestuursplekken, meewerken aan onderzoek met lectoren van hogescholen of met Waterschappen.

Meer lezen

www.stemderbomen.nl

www.groenebondgenoten.nl/themas

De Bontbekplevier in Noord-Kennemerland

Wie ben je?

Ik ben de bontbekplevier, familie van de in Nederland veel bekendere kievit en ook de goudplevier. Mijn latijnse naam is *Charadrius hiaticula*. Ik ben een pionier van open, zandige en slikkige plaatsen. Mijn kop- en borstpatroon en de oranje-zwarte snavel en fel oranje gele poten zijn opvallend. Mijn neefje -ook wat minder bekend - de kleine plevier heeft bleekroze poten heeft en een opvallend gele oogring en nagenoeg zwarte snavel. De strandplevier is veel bleker, heeft zwarte zijborstvlekken en zwarte poten. Op een schelpenstrand ben ik, zoals jullie bij Camperduin hebben gemerkt, bijzonder goed gecamoufleerd. In NL broeden we met slechts ca. 395 paar en staan we op de Rode Lijst van bedreigde broedvogels. We broeden immers op kwetsbare plaatsen op de grond: strand met veel schelpen, zandbanken e.d. En jullie 200 km strand in Nederland is zonder extra maatregelen te druk voor ons.

Waar hou je van?

Mijn favoriete eten bestaat uit garnalen, wormpjes, slakjes, insecten en hun larven (kevers, vliegen, muggen), spinnen en andere geleedpotigen. Ik zoek dat voedsel niet op de tast maar met mijn scherpe oog, het kenmerkende plevierenmaniertje: lopen-stoppen-pikken. Qua biotoop hou ik van ruime stranden of slikgronden. Jullie Groene strand Camperduin gaat echt de goede kant op, het wordt breder, al is het bij vloed en harde wind toch echt nog wat aan de krappe kant.

Het is geweldig om mijn broedsel onder jullie nestbeschermers uit te broeden, zonder last van meeuwen, vossen of honden. En het was in 2023 en 2024 erg fijn dat Hoogheemraadschap snel aan kwam zetten met goede afrastering vanaf de parkeerplek naar het Groene Strand. Ik ben een territoriaal vogeltje, dus enige ruimte tussen mijn nest en andere plevieren vind ik fijn. Gelukkig hebben jullie bij Camperduin in de lengte best wat zeereep en afgeschermd duinen met bordjes. Maar het mag nog iets langer hoor! Wat ik ook heerlijk vind is een fourageerplek aan de binnenzijde van de dijk. Bij de Hondsbossche zeewering heb ik daarvoor heel graag de Harger-en Pettemerpolder. Het stuk kwelder van de Putten, beheerd door Natuurmonumenten, is voor mij ideaal als de NoordWester het aan de kust echt te guur maakt.

Waar maak jij je zorgen om?

Waar ik echt niet van hou zijn de loslopende honden, vooral als mijn pullen net zijn geboren. Als volwassen vogel kan ik die honden best aan met mijn afleidingstechnieken, maar mijn jonkies kunnen dat nog niet. Die krijgen stress of worden verjaagd en soms dood gebeten. Mijn jongen zijn nestvlieders en lopen rond van eind mei tot begin juli. Na hun geboorte zijn ze in drie weken vliegklaar. Je ziet op filmpjes dat ik dan heel veel in de gaten moet houden. We komen bijna niet aan eten en vlieg oefeningen toe. Het zou mooi zijn als de Camperduiners en toeristen dit weten en er een beetje op gaan letten. Als ze de honden van eind mei tot eind juli goed onder controle of nog beter aan de lijn houden, zou dat geweldig helpen. Ik begrijp dat jullie Groene Strand alliantie daarover heeft gesproken met paardenmensen uit het gebied zelf – die vinden loslopende honden ook niet fijn- en met de Gemeente en omwonenden. Misschien ook een extra bordje erbij of af en toe een toezichthouder? Ook zou het mooi zijn de vossenstand een beetje op orde te houden. Het zijn er in de nieuwe Hondsbossche duinen nu echt te veel. Bij de Putten werkt het vossenrooster prima, maar bij de duinen heb je actiever vossenbeheer nodig. Zijn er lokale vossenbeheerders in te zetten, omgeschoolde boswachters of omwonenden? Overigens is er wel steeds meer helmgras, waar we met onze jongen

kunnen schuilen. En ook de beschermkapjes van Noord-Holland Landschap vinden we prachtig, maar ze werken tegen vossen soms niet genoeg...

Wat vraag je van de mensen?

Het belangrijkste is dat jullie als Groene Strand de community-building doorzetten. Ik ben ook een doorzetter, dus dat matcht. De gezamenlijk opgebouwde inspanning bij Camperduin had al effect in 2023: 5 nesten, 20 eieren, en zeker 18 pullen. Helaas konden slechts twee jongen vliegklaar worden en verder opgroeien vooral ook door loslopende honden en vossen. Het resultaat 2023 is geen garantie maar in 2024 waren er zeker 7 broedsels en opnieuw een paar vliegklare pullen. Het is ook gewoon leuk -soms zwaar- werk zo samen. Wat ik erg belangrijk vind is in de pullentijd geen loslopende honden op het strand, dus ongeveer 6-8 weken echt rust. En in het vroege voorjaar zorgen dat er een aantal vossen minder rondloopt. Dat is ook goed voor de zangvogeltjes in de nieuwe Hondsbossche duinen als de kneu, de blauwborst en de gele kwik. Het zou mooi zijn om de reproductie echt omhoog te krijgen. Van onze minimaal 20 eieren jaarlijks bij Camperduin moeten toch zeker 5 pullen vliegklaar worden en enkele ervan het jaar erop terugkomen met ons. Dat is onze wens als (overgroot) ouders.

Misschien kunnen jullie met de ondernemers ook meer doen richting de badgasten bij mooi weer eind mei- begin juli. Als bontbek merk ik wel meer kennis en begrip door de bordjes, maar met nog wat gerichtere inzet via de strandtenthouders moet dat nog een stuk beter kunnen. Dan blijft er ook minder troep achter op het strand. Overigens is jullie opruimwerk prima en ook de inzet van bestaande opruimgroep uit Groet is fijn. Een jaarlijks Fête de la Nature feestje in september helpt om met de lokale mensen ons nog beter te helpen. Het is mooi dat ook Natuurmonumenten, het Hoogheemraadschap, de gemeente Bergen, kunstenaars en jullie alliantie samen optrekken om jaarlijks de zorgen aan te pakken en successen te vieren.

Mijn laatste wens is door te gaan na 2025 met zandsuppleties om het strand te verbreden. Ga daar ook met omwonenden, Duinbehoud en anderen over in gesprek. Kies de Zeewaartse kustverdediging (*Nature based solutions*) als één van de drie oplossingen in dit gebied, naast binnendijkse aanpassingen en soms dijkverhogingen. Neem die aanpak na eventueel burgerberaad op in het Provinciale Programma Landelijk Gebied 2.0.

Meer lezen

actiefmetbeeld.nl/activiteiten-van-vogels-in-de-harger-en-petteмерpolder

Zeekraal op Texel

Wie ben je?

Mijn naam is zeekraal, in het latijn *Salicornia europaea* (sal=zout, corn= hoorn). Ik ben inheems, een zoutverdragende vetplant (succulent), met vlezige, groen-roodachtige stengeltjes. Die kunnen langarig (slikken, buitendijks) zijn of kortarig (binnendijks), mijn twee soorten hier in Nederland. Dit maakt mij een stengelgroente. Ik groei op slikken, schorren, stranden en kwelders aan de rand van de zee in gematigde gebieden. Ik bevat veel mineralen en vooral calcium. Ze noemen mij ook wel hanenpoot uit de ganzenvoet (amaranth) familie. Ik ben dus duidelijk geen zeewier, dat is een alg en ik niet. Ik kan goed overleven met zout in het water, daar hou ik zelfs van. Dat soort planten noem ik halofyten: ik heb mijn eigen strategie door zout te verdunnen in mijn kraaltjes.

Hoe kom je op Texel?

Ook op Texel heeft de mens door inpoldering de zee proberen te bedwingen. Grote zanddijken moesten vanaf de 12de eeuw het water buiten houden. De stuifdijk de Lange Dam aan de Noordzeekant is daar een voorbeeld van. In 1925 heeft men aan dat gevecht met de zee daar een eind gemaakt. Daar is natuurgebied de Slufter ontstaan, een kwelder met zoute krekens. Tegenwoordig houden jullie het bewust open vanuit natuurbeleid en ik vaar daar wel bij. Als ik te veel zout krijg gaat dat naar mijn onderste kralen die dan rood kleuren. Leidingwater heeft ook zout, uitgedrukt in deciSiemens(dS) is dat minder dan 1 dS. Zeewater heeft een zoutgehalte van ongeveer 45 dS. Ik vind het prima als je mij wilt kweken – typisch Texels Zilt ondernemerschap - om mij te eten en dan adviseer ik water van ca 16dS.

Waar hou je van?

Geef mij regelmatig overstromingen met zout water en dan voel ik me op mijn best. In niet al te warme noch erg koude klimaatzones. Texel, de hele Wadden, en ook de Noordzeekust zijn ideaal voor mij. Ik hou ervan om in de herfst vlammend afscheid te nemen: mijn bloei valt je bijna niet op, maar als het zaad is gevormd stapelt het zout zich op in mijn onderste kralen en is de hele Slufter rood gekleurd. Het is ook heerlijk om vervolgens Smienten, Pijlstaarten of Wintertaling mijn zaad te zien eten. Dat zorgt voor verspreiding en er blijft in de Slufter genoeg over voor het volgende voorjaar.

Waar maak jij je zorgen om?

Als ik te veel zout zeewater binnenkrijg groei ik niet meer. Dus ik hou ook best wel veel zoet water vast om dat in balans te houden. Een andere meer externe zorg is de opkomst van Engels slijkgras. Dat is ooit aangeplant om ervoor te zorgen dat kwelders sneller aangroeiden. Het wordt nu gelukkig steeds meer gezien als wadden onkruid. En ik heb zorgen over te veel betreding en toegang van mensen tot mijn groeigebieden.

Wat vraag je van de mensen?

In de eerste plaats wens ik jullie toe meer te genieten van zilt. Geniet van mij als zeekraal, verwonder je om mijn vormen, mijn strategie met zoutwater, mijn voorkeuren die ik zonet heb aangegeven. En ook: proef me, ruik me en laat me een welkome zilte aanvulling zijn op je bord. Ga door met dat zilte Texelse ondernemerschap. Geef me daarbij wel de ruimte om te groeien, dus hou soorten als Engels slijkgras wat onder controle met modern natuurbeheer.

En tot slot: bouw je kennis over mij verder uit in het natuuronderwijs voor de kinderen, door natuureducatie in excursies en in de nationale parken. Te vaak hoor ik nog dat zilt niet goed is. Onzin, nou ja voor sommige planten niet natuurlijk!

Maar zilt is er, zilt is goed voor mij en andere ziltminnenden en Texel en Noord-Holland zullen nog zilter worden. De zeespiegelstijging - die jullie in sneltreinvaart dit keer zelf hebben veroorzaakt na WO 2 met economische groei en fossiele verbranding - zal in Noord-Holland onherroepelijk leiden tot een nieuwe kustverdediging. Neem mijn teelt en die van andere planten die zilt verdragen op in jullie Nature Based Solutions, waar kwelderontwikkeling een belangrijk spoor is. Natuurlijk na goed onderzoek - feiten en scenario's - en polderoverleg. Denk daarbij aan de langere termijn en haal resultaat met daarbij passende korte termijn acties. Kennisleveranciers van de WUR, Groene Bondgenoten als (Groninger) Landschappen en anderen die ook ervaring met mij hebben doen graag mee. Kijk met die kennis, kunde en netwerken hoe ik jullie leven ook op Texel kan blijven opvrolijken in al de aanpassingen die de komende 100 jaar nodig zijn. Overigens: als je mij goed begrijpt kun je mijn teelt zelfs toevoegen aan je verdienmodel voor de export naar landen die ook ziltere gebieden gaan krijgen.

Meer lezen

www.wur.nl/upload_mm/5/6/9/04e1e479-1bbc-40a7-9a7b-7aef89ffb29c_Protocol%20oogst%20en%20schoning%20zeekraal_def.pdf
toolbox-all4biodiversity.nl/particulieren

Foto's Ecomare en Foppe de Haan

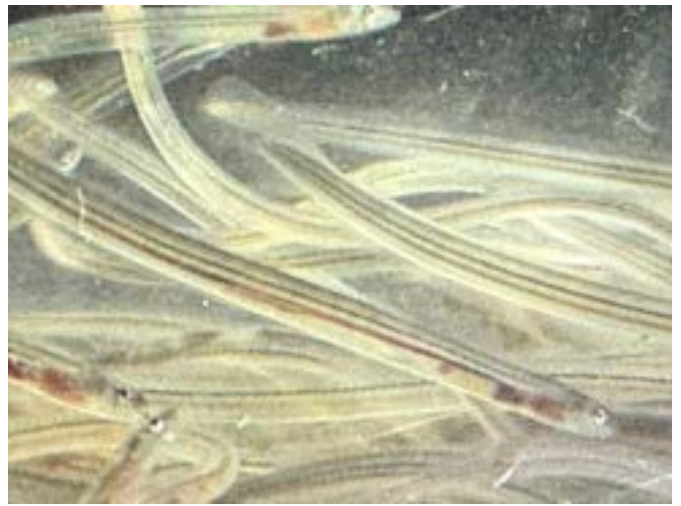
Paling in Waterland

Wie ben je?

Mijn naam is paling, in het latijn *Anguilla anguilla*, de Europese versie. Ik ben de oervis van Nederland; in de tijd van Aristoteles, meer dan 2300 jaar geleden spraken de Grieken al over mij, en ze aten mij. Maar ik besta natuurlijk nog veel langer, zeg maar gewoon al in de oertijd. En ik ben nog geheimzinnig ook: niemand weet nog hoe ik precies eitjes leg en die bevrucht. Ja, dit vindt plaats is in de Sargossa zee, bij Mexico, zo'n 6000 km zwemmen hiervandaan. Maar onder welke omstandigheden bevrucht ik die eitjes en hoe worden het dan zogenaamde wilgenlarves (ze lijken op wilgenblaadjes van zo'n 6 cm lang)? Die larven drijven in 2 jaar naar de Europese kust, worden dan glasaal zoals op de foto. Als glasaal wil ik dan door jullie kustverdediging heen.

Om daarna in het binnenland uit te groeien naar pootaal, daarna word ik rode aal, en blijf dat wel zo'n 15-20 jaar, soms nog langer. Als ik er in Nederland genoeg van heb en eitjes wil leggen verander ik in schieraal. Dat zie je ook echt aan me, die kleur grijs. Bovendien is mijn buik veranderd: er komen eitjes in waarvoor ik ruimte heb gemaakt door mijn maag en ingewanden af te stoten. En met mijn vele vet drijf ik dan graag probleemloos – langs jullie scheepsschroeven en gemalen – terug naar zee, naar mijn paaigebied ver weg. Als ik op de terugweg naar zout door een scheepsschroef of gemaal wordt geraakt noemen jullie me terecht 'knakaal', niet zo best, want natuurlijk morsdood.

Toen de afsluitdijk er nog niet was, waren het vooral de beroepsvissers van Volendam en het (schier) eiland Marken die bijna alles van mij afwisten. Kijk ook maar eens naar de film de Palingdans uit 2024, gemaakt met mensen uit Waterland, met veel kennis van zaken en toegepast wetenschappelijk onderzoek.

Waar hou jij van?

Automatisch gegenereerde beschrijving Hou je vast want dat is best veel! Op de eerste plaats hou ik van zout water om mijn eitjes af te kunnen zetten. Maar op zoet water ben ik verliefd om groot te groeien en geslachtsrijp te worden. Als glasaaltje zwemmend langs jullie kustverdediging om naar binnen te gaan ruik ik graag een duidelijke zoetwater lokstroom. Dan weet ik waar ik moet zijn. Ik hou van die zoete geur! En eenmaal in jullie binnenwateren heb ik graag echt schoon water en schone bodems. Want als er chemicaliën in zitten hoop ik dat op in mijn vetten, waar ik er veel van ga opbouwen om weer terug te zwemmen het zoute water in. En dat vervuilde vet van mij is niet goed voor mijzelf, mijn eitjes en is ook niet voor jullie als je mij opeet. Het klinkt misschien gek maar ik hou sinds kort ook van de sportvissers van Nederland die hebben besloten niet meer op mij te vissen omdat ik zwaar bedreigd ben en bijna uitgestorven. Wetenschappers en Waterschappen hebben aangetoond dat het niet goed gaat en sinds 2009 zijn er dan ook in Europa en wereldwijd beschermende maatregelen genomen. Dat vind ik fijn. Van de beroepsvissers hou ik ook wel een beetje, maar dat is toch met gemengde gevoelens. Erg fijn zou het zijn als jullie – met de beroepsvissers samen - meer aalreservaten zouden hebben zoals die Sloterplas van Amsterdam. Ik hou van die initiatiefrijke Amsterdammers. Nog 1 dingetje: ken je palingbrood, niet broodje paling? Ik hou als kleine aal heel veel van de insecten en kreeftjes die zich verschuilen in dat palingbrood. In de stem van het palingbrood op de website van IVN Noord Kennemerland lees je meer. Dat palingbrood tref je – vrij schaars - langs de hele Nederlandse binnendijkse kust aan. Houden zo!

Waar maak jij je zorgen om?

Mijn belangrijkste zorg is dat mijn ritme nog veel langer verstoord blijft als nu: ik kom Nederland bijna niet in, ik kom Nederland bijna niet uit, er is geen schoon water en bodem in Nederland, er wordt door beroepsvissers nog veel op mij gejaagd. Dit geheel leidt ertoe dat jullie doelen en aanpak om mijn aalstand weer op niveau te brengen niet gaat lukken. Jullie doel is jaarlijks een bestand van 10400 ton schieraal in jullie zoete water, waarvan er jaarlijks dan 40% weer kan uittrekken naar zee. Dat lukt zo niet! Mijn zorg is verder dat de aanpassing van de gemalen en de nieuwe visrivier in de Afsluitdijk trager loopt dan afgesproken. Immers mijn situatie is belangrijk en urgent. Zorgelijk vind ik ook dat de Waterschappen veel moeite hebben om de Europees afgesproken doelen van schoon water in 2027 te halen. Wat een klap in mijn gezicht zou dat weer zijn. Mijn laatste zorg is jullie werk aan het geheim van mijn voortplanting. Ik hoop dat als jullie dat uitvinden je niet stopt met alle goede maatregelen in je plan van aanpak – ‘Samen voor de Aal’ - om mijn natuurlijke gedrag te helpen. En dat dan alles kunstmatig, via de kweek, zal gaan.....Wat mij betreft mag er bij goede aalstand in de toekomst weer op mij worden gevestigd hoor, dan ben ik graag gezond en duurzaam eten en weer werk voor de mens.

Wat vraag je van de mensen?

Ik heb al veel punten genoemd zoals betere toegang in en uit Nederland. Ik hoop dat de mens daarnaar luistert en handelt. Zeker nu er aan veel zaken vanuit klimaatbeleid wordt gewerkt. Heel belangrijk is dat jullie meer begrip, kennis en liefde voor mij opbouwen. Waarom kom ik niet vaker voor in het schoolonderwijs? Ik ben toch prachtig les- en onderzoeksmateriaal voor scholen: een oervis met cultuurhistorie en mysterie? In veel cultuurrijke verhalen kom ik voor. Loop maar eens het Volendams museum binnen, of het Palingmuseum. Ook in de natuureducatie van de Nationale parken zou je mij meer in het zonnetje mogen zetten. Vertel bezoekers over mij, de ‘Kening fan it Wetter’, te vertellen, laat de 2024 film de Palingdans zien! Dan plant je namelijk mijn zaadje in de hoofden van huidige en vooral de toekomstige generaties. Het is ook belangrijk de omslag qua rol van de beroepsvissers te noemen. Zij doen intussen best veel: aan educatief werk, en aan herstel van de palingstand. Neem dat serieus en werk eraan om samen nog meer ‘palinginclusief’ te handelen: zelf monitoren – ‘citizen science’ - in je lokale water en bodem hoe de kwaliteit is, lokale bestuurders en waterschappen aanspreken op meer maatregelen, kunstenaars inschakelen om mij te verbeelden op lokale markten als de jaarlijkse Kunstparade van Heiloo...ondernemers, beroepsvissers en boeren waarderen die zich voor mij inzetten. En mijn wens naar Ravon, vele vrijwilligers en anderen: blijf me monitoren en goede rapporten met feiten, analyses en prognoses maken!

Meer lezen

www.ravon.nl/Soorten/Soortinformatie/aal-paling

De Paardenbijter in West-Friesland

Wie ben je?

Mijn volksnaam is paardenbijter, ik ben een echte libel, geen waterjuffer. Die waterjuffers hebben als ze stilzitten hun vleugels langs het lichaam gevouwen. Ik hou daarentegen mijn 4 vleugels lekker breed. In het latijn heet ik Aeshda Mixta, uit de familie van de glazenmakers, de Aeshnidae. Om maar gelijk duidelijk te zijn: ik bijt geen paarden! Maar ik ben wel een geweldige jager die graag ook in de buurt van paarden op insecten jaagt. Dat jagen doe ik met twee fantastische ogen: facet ogen waarmee ik elke beweging voor me en naast me kan waarnemen. Met wel 40000 facetten: het bovenste deel van mijn oog ziet scherp op afstand, het onderste deel ziet scherp dichtbij. Met mijn vier vleugels kan ik gekscherend vier verschillende kanten op vliegen; ik kies natuurlijk goed gecoördineerd voor de kant van het insect dat ik in de vlucht met mijn voorpoten vastgrijp.

Waar hou je van?

Natuurlijk ben ik dol op veel insecten in mijn habitat van oevers, kleine, wat stilstaande wateren, vijvers en sloten. In mijn favoriete maanden juli tot en met september zie je mij het meest. Een beetje later dan andere libellen en juffers.

Mijn eitjes leg ik in de oeverplanten; ze doen er een jaar over om larve te worden. Uit die larve kruip ik dan -uitsluipen heet dat - na 1 of 2 jaar als volwaardige libel. Ik groei dan nog wat door tot ca 6 cm lengte, iets kleiner dan sommige andere glazenmakers zoals de groene, die in krabbenscheer de eitjes in de stengel onderwater injecteert. Soms vinden jullie mijn huidje waar ik uitgeslopen ben - mijn nimf - vastzitten aan een rietstengel. Ik hou verder van schoon water en veel zon. De zon warmt mijn spieren op als een batterij: even zonnebaden en daarna jaag ik vrolijk verder tot de avond.

Waar maak jij je zorgen om?

Vanzelfsprekend maak ik me zorgen over de achteruitgang van de insecten in Nederland. Die zijn voor mij ook voedsel. En om de teruggang van geschikte, rustige gebieden waar ik voluit kan jagen. Ik kom gelukkig in heel Nederland voor en ben vooral graag in de kustgebieden. Vlak bij al jullie zeeën in Noord Holland: Noordzee, Waddenzee en IJsselmeer. Dat komt omdat ik ook best goed tegen brak water kan. Dus ga lekker door met kwelders langs de kusten als bij de Harger- en Pettemerpolder en op Texel. Overigens ben ik zelf natuurlijk ook wel prooi: zwarte sterns en andere topjagers kunnen mij op hun beurt onverwachts uit de lucht plukken en vissen als de paling zijn dol op mijn larven. De beste van ons wint het in de natuur. En ik doe het best aardig op dit moment.

Wat vraag je van de mensen?

Laat ik eens een paar belangrijke punten voor mijn voortbestaan noemen. Maak het waterpeil en de grondwaterstand niet te laag; ik ben meer dan vlinders en andere insecten gevoelig voor goede waterstand. Beheer is voor mij ook belangrijk, maar liefst heb ik zo natuurlijk mogelijke rijke oevers en veel waterplanten. Wist je dat je via Naturalis ook de kwaliteit van mijn oevers kunt monitoren? Doen dus! Natuurlijk haat ik vuil water, overbemesting en te voedselrijk water. Al dat eendenkroos word me te veel, graag minder vervuiling met fosfaten via de landbouw, de ganzen, de plezierbootjes. Een wat aparte wens is dat je me als leraar best vaker mag opnemen in je natuuronderwijs of natuureducatie. De Vlinderstichting en de Libellenvereniging hebben prachtig materiaal over mij.

Er is ook een [veldgids](#) libellen en mooi [materiaal voor een werkstuk](#) op school of tijdens de studie. Ik leen me heel goed voor verbeelding op scholen en ook door kunstenaars, schrijvers en andere cultuurmakers. Sinds de oudheid, veel bijgeloof, sta ik als libel als totemdier te boek voor veel kwaliteiten: als moedig, gek op transities (van ei naar larve naar libel), niet bang om de waarheid onder ogen te zien, zeer dapper en flexibel.

En tot slot mijn hartenkreet: paardenbijter ben ik omdat ik insecten bij paarden weghoudt, dus een echte paardenvriend! Om dat mee te maken vergeet niet om elk jaar een keer mee te wandelen in West-Friesland. Dan zie je mij actief en je beleeft ook nog wat extra's: mijn impact op de mens. Je gezondheid verbetert echt met bewegen in de natuur zeker als je mij leert kennen. De natuur levert materiaal en inzicht voor de gezondheidszorg. En voor natuurlijk eten uit bijvoorbeeld voedselbossen. Dat is beter voor een gezond langer leven dan 'multi-processed' eten met schimmige bestanddelen. Van de natuur mag ook nog wel een keer gezegd worden dat hij veel CO2 opneemt: zodat jij als mens niet alle CO2 uitstoot zelf hoeft aan te pakken. Hou je zelf svp aan de VN klimaatafspraken.... Tot slot: je verwonderen in de natuur leert je echt anders kijken, ook lange termijnen denken en daar naar handelen!

Meer lezen

www.ivn.nl/afdeling/west-friesland/natuuractiviteiten/vlinders-en-libellen-spotten-met-ivn-west-friesland/

Haarlems Klokkenspel in Zuid-Kennemerland

Wie ben je?

Mijn naam is haarlems klokkenspel, in het Latijn *Saxifraga (rots) granuleta plena*. Ik ben ooit aangeplant op buitenplaatsen, toen chique plekken zeg maar. Vooral door mijn voorkomen de Haarlemmerhout ben ik beroemd geworden; en daar heb ik mijn Nederlandse naam aan te danken. Maar sindsdien ben ik wat verwilderd, maar toch nog best zeldzaam. Je vindt me vooral in kalkrijke bodems langs de kusten van Holland. De binnenduinrandbossen en plekken met wat schaduw. Ook vind je me wel in Zeeland, Friesland en Groningen. Mijn meeldraden zijn kroonbladen geworden, wat een gevulde witte bloem oplevert. Dat noemen de experts (knol) steenbreekachtigen. Ik vermeerder me via mijn bollen, net onder de grond, met een soort wortelknolletjes. Dat is best wel toepasselijk in jullie bollenstreek, toch?

Waar hou je van?

Ik vind het erg fijn dat ik bij de stinseplantfamilie hoor. Ik ben er best wel trots op dat Herman Boerhave uit Leiden mij in 1720 al benoemde. Hij kreeg mij uit zijn botanisten netwerk, via een Engelsman van de Engelse Oost-Indische Compagnie. Sinds die tijd kweekt men mij ook in Haarlem. Via Boerhave komt Linneaus achter mijn bestaan omdat Linneaus lijfarts wordt van de eigenaar van buitenplaats de Hartekamp in Heemstede, vlakbij Haarlem. Linneaus legde me vast in 1737 in zijn boek Hortus Cliffortianus. Heemkundige Jacob Botke beschrijft mij in 1932 als Haarlems Klokkenspel bij de buitenplaats Schierstins in Friesland. De lokale friesen van Veenwouden noemden mij 'stinseblomkes', 'stins' is van stenen huis/buitenplaats, wat later dus stinzenplanten werd. De meeste stinzenplanten, net als ik, houden erg van het voorjaar. We bloeien als de bladerdekken van bomen nog wat licht doorlaten. Als het zomer is trekken we ons terug en zijn we een groen kleedje onder bomen. Op verschillende plekken in Noord-Holland zoals landgoed Beekesteijn tref je me in het voorjaar aan. Qua bodem heb ik het liefst matig vochtige grond, niet of matig bemest, goed doorlatende en kalkhoudende grond dus. Denk dan aan grondsoorten als zand, leem, veen, lichtige klei en wat stenige plekken. Ik ben best wel veelzijdig qua grondsoorten, maar kieskeurig wat de kwaliteit van de bodem aangaat.

Waar maak jij je zorgen om?

Over mijzelf – mijn voortbestaan - maak ik me minder zorgen - nu ik op de lijst sta van zeldzame planten. Die aandacht is belangrijk omdat er dan beter naar geschikte inrichting en beheer wordt gekeken. Bijvoorbeeld dat je me vanwege mijn knolletjes kunt verspreiden door goed te harken. En maai onder de bomen dus niet te vroeg! Wie wil mij nou kwijtraken, met zo'n historie!? Zorgen heb ik wel over de aandacht voor de landschappen en de bodems waar ik van hou. Er komt te gemakkelijk veel voedsel en stikstof in de bodems, en ze zijn vaak te droog door het beleid om het waterpeil omlaag te brengen voor de landbouw. Mijn natuurlijke vermeerdering loopt dan wel gevaar. Maar ik ben bij de deskundigen en in het netwerk van stinzenplanten een goede bekende. Er zijn ook diverse kwekerijen waar je mij kunt kopen. En zoals gezegd: ik sta in beroemde boeken van beroemde botanisten.

Wat vraag je van de mensen?

Ik heb er heel wat. Belangrijkste wens is misschien wel dat het voor mij niet te warm wordt in Noord-Holland zoals met het warmterecord op 1 januari 2022 met zo'n 13 graden waarover het Noord-Hollands Dagblad rapporteerde. Ik ging gelijk in de bloeistand op Beekesteijn. Dus blijf werken aan jullie klimaatbeleid. Let wat op me, met je geliefde

'partys'. Zomaar tenten van de Home en Gardenfair op mij neerzetten is niet fijn, graag natuurinclusieve recreatie dus. Wandel ook eens het Huis te Manpad bij Heemstede dat in 2021 de Erfgoedprijs won en ontdek mijn verleden, heden en wensen naar de toekomst. Of meld je aan bij IVN Zuid-Kennemerland om met deskundige teams aan sterkere natuur te werken.

Noord-Holland heeft prachtige landschappen en gelet op mijn zorgen, zou ik het liefst zien dat jullie die variatie aan landschappen gaan liefhebben en meer ruimte gaan geven. Dit vergt samenwerking van alle groene organisaties, onderling, maar ook met (recreatie) ondernemers en met boeren die natuur, biodiversiteit en dus landschappen herwaarderen. Maak samen meerjarige afspraken. Als bollengewas hoop ik dat we in Noord-Holland het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen terugdringen. Want die middelen sijpelen door naar grondwater, oppervlaktewater en zelfs drinkwater. Het lijkt het me van belang dat Noord-Holland invulling geeft aan bodem- en waterkwaliteit voor de diverse landschappen. Dat brengt me op mijn laatste wens als Haarlems klokkenspel: werk het recente Biodiversiteitsdashboard van Naturalis uit voor de provincie Noord-Holland en zijn gebieden. In dat dashboard komen visie, actie, monitor samen. Ik heb die 'tool' bekeken en zie veel mogelijkheden om er de Stem van de Natuur, lees natuur en biodiversiteit in Noord-Holland, mee te versterken!

Meer lezen

- haarlemsklokkenspel.nl
- www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/buitenplaats-beeckestijn/nieuws/ontdek-de-stinsenplanten-op-beeckestijn
- www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/natuuractiviteiten/natuur-historische-rondwandeling-over-buitenplaats-hartekamp/

Vooruitblik, vervolgstappen en leeswerk

Cultuur en natuur: samen aan het stuur

Cultuur en natuur zetten zintuigen en emoties aan het werk, zetten mensen aan tot verwondering, tot nadenken en bezinning, over verleden, heden of toekomst. Beide maken plekken en locaties aangenaam om te vertoeven, landschappen worden weer van de natuur en mensen samen. Door de eeuwen heen laten kunstenaars zich inspireren door de natuur en biodiversiteit. Natuurlijk beïnvloeden omstandigheden, religies en politieke regimes de ruimte voor natuurliefhebbers en kunstenaars om hun verbeelding echt de vrije loop te laten. De natuur is echter sterk en heeft zeker nu ze onder druk staat veel zeggingskracht. Meerdere musea in Noord-Holland schenken aandacht aan de natuur, er is de kunstweek in de Hortus Botanicus van Alkmaar, de Kunstparade in Heiloo. Veel geweldige lokale kunstenaars werken in Noord-Hollandse gebieden met natuurorganisaties samen. Kunstenaars, natuur en Noord-Holland zijn verweven; kan het met de Stem van de Natuur nog krachtiger? Grote namen zijn er ook om ons te inspireren: het schilderij de Duinen uit 1650 van Jacob van Ruijsdael. En hoeveel kunnen we leren van het recente kunstwerk voor Peter R. in Amsterdam: 'een monument dat mensen aanmoedigt een hoopvolle toekomst te verbeelden, en vooral daaraan bij te dragen' zegt de ontwerpster 15 juli 2024 bij de onthulling. Elk IVN-gebied in Noord-Holland kent zo zijn eigen 'cultuur-, kunst- en natuurkolonie'. Kunnen we die match met de Stem van de Natuur nog sterker maken? De Stem van de Natuur nodigt lokaal en 'van onderop' voorbeelden uit om dat de komende jaren vorm te geven. En te verspreiden naar burgers, bestuurders, bedrijven.

Ontwerpprincipes natuurpositieve toekomst

De natuur en biodiversiteit staan onder druk. In de EU is daarom in 2024 de Natuurherstelwet aangenomen. En Nederland zal ook invulling aan die wet geven. Laten we met natuurliefhebbers die invulling aangrijpen voor een sterkere natuur, ook in Noord-Holland. En daarbij goed kijken naar de 7 ontwerp -principes uit Tim van Hattum's pleidooi voor een routekaart voor de 21ste eeuw om een klimaatpositieve en natuurpositieve toekomst te realiseren. We herkennen de ontwerp principes allemaal en zien in Noord-Holland om ons heen al het eerste werk eraan. Erbij aanhaken, een tandje erbij, zou helpen:

- 'Kathedraal denken: ontwikkel een holistische langetermijnvisie en actieplan.
- Gezonde en veerkrachtige biosfeer als leidend principe: herstel de veerkracht van het natuurlijk systeem en de relatie van de mens met de biosfeer
- Van duurzaam naar regeneratief: transformeer naar een circulaire en regeneratieve samenleving.
- Cocreatie tussen tovenaars en profeten: innoveer door samenwerking tussen technologen en ecologen.
- Van pleisters plakken naar systeemverbetering: zet in op radicale transformatie en systeemverandering, waarbij systeemverbetering het uitgangspunt is.
- Rechtvaardige transitie: zorg voor een rechtvaardige transformatie waarbij iedereen, maar vooral de allerarmsten betrokken zijn en profiteren van al deze veranderingen'

In Noord-Holland hebben we op al deze ontwerp principes koplopers. Laten we hen de ruimte geven en zonder links-rechts taboes samen de passende kaders invullen voor water, bodem en landschap.

Vervolgstappen, wensen

In dit overzicht van 10 Noord-Holland Stemmen van de Natuur worden ruim 30 wensen geuit door de geïnterviewden. Dat vraagt om reflectie en actie: Allereerst reacties inwinnen op ons initiatief en vervolgstappen verkennen: dat doen we op de Conferentie Stem van de Natuur op 6 november 2024 te Heiloo.

Daarna werken we om onze droom te realiseren verder aan vervolgstappen als:

- » Meer Stemmen van de Natuur op websites van IVN afdelingen, bij Groene Bondgenoten, in Noord-Holland en andere provincies
- » De ruim 30 wensen van de Stem van de Natuur een plek geven in onze dagelijkse inzet en bij programma's als Burgers Betrekken bij Groen 2025-30. www.vrijwilliggroen.nl, EU natuurherstelplan NL...
- » Stem van de Natuur verbinden met bestaande en nieuwe (kunst) parades en evenementen in Noord-Hollandse dorpen + Gemeenten
- » Het uitschrijven door IVN/Groene Bondgenoten van een prijsvraag Stem van de Natuur Noord-Holland in 2025 en 26: voor burgers (bv opa's en oma's met kleinkinderen) en voor lokale coalities van natuur en cultuur. Metexposities van de winnaars in IVN afdelingen en Gemeente huizen; met pers en media aandacht voor lokale helden
- » De Stem van de Natuur inbouwen in IVN domeinen van Jaarplan en Meerjarenvisie: opvoeden/opgroeien, zorg en werk, recreatie en vrije tijd
- » Informeren van zorginstellingen, recreatiekranten, bedrijvenparken en agrarisch natuurbeheer over de Stem van de Natuur
- » Bespreken van de stand van de lokale biodiversiteit met het dashboard van Naturalis voor natuurinclusieve domeinen en voor gemeenten (beide in ontwikkeling)
- » Invulling van de Basiskwaliteit natuur met de tools van de Groene Bondgenoten en ook liefst een Biodiversiteits dashboard van de provincie NH
- » Meer lokale Samenwerking vangemeenten, groene bondgenoten, ondernemers, scholen en organisaties, kunstenaars in Gemeentelijke groene platform

Leeswerkselectie

- De Zuiderzee, van land tot water, van water tot land, Gerrit van der Heide, 1974
- Wadden, natuurgids, Dirk Hilbers, 2022
- Zilt, IVN, o.a. Sabien Bosman, 2021
- Het Twiske van maand tot maand, IVN, 2009
- De Ontdekking van Holland, Jan Brokken, 2024
- Van Varen naar Rijden, de ruilverkaveling van de polder Geestmerambacht, Agnes de Boer, 2021
- De mooiste Fotolocaties van West Nederland, Bob Luijks, 2023
- Atlas van de Noord-Hollandse Vissen, Landschap Noord-Holland en RAVON, 2012
- Grutto Landschap Project, Biomonitoring van duurzame landbouwinnovaties, jaarverslag 2023, RUG en LIFE IP
- Steun voor de Strandbroeders, Vogelbescherming, 2019
- Only Planet, Klimaatgids voor de 21ste eeuw, Tim van Hattum, 2022
- Rechten van de Natuur, Jessica den Outer, 2023
- Compendium voor de Leefomgeving, PBL, CBS, RIVM, WUR, 2024, website
- Dwalen in het Antropoceen, René ten Bos, 2017
- De Onderwerping, Philip Blom, 2023
- De Wadden, Matthijs Deen, 2013
- Natuur Amnesie, Marc Argeloo, 2022
- Waarom natuur goed voor je hersenen is, Michel Le Van Quyen, 2023
- De opstand van de natuur, een geschiedenis van de kleine ijstijd (1570-1700) en het moderne Europa, Philip Blom, 2017
- De Ontdekking van de Natuur, de ontwikkeling van biodiversiteit in Nederland, van de ijstijd tot 21ste eeuw, van Zanden ea, 2021
- De geheime band tussen mens en natuur, Peter Wohlleben, 2019
- De Boekenapotheek, Ella Berthold ea, 2013 • Texel, Jac.P.Thijssse, 1927
- Meesterwerk Nederlands Landschap, Arne Haytsma ea, 2022
- Zeven dieren bijten terug, Frank Westerman, 2024
- Alledaagse Moleculen, bouwstenen van onze wereld, Ben Feringa & Anouk Lubbe, 2022

Nawoord & Colofon

Dit stuk is uitgewerkt door Foppe de Haan.

Verder werkten de 10 IVN-afdelingen in Noord-Holland mee:

- IVN Amstelveen
- IVN Amsterdam
- IVN Gooi en Omstreken
- IVN Midden-Kennemerland
- IVN Noord Kennemerland
- IVN Texel
- IVN Twiske
- IVN Waterland
- IVN Zuid-Kennemerland

Met dank aan Jan Dijkstra voor het voorwoord, het regioteam IVN Noord-Holland voor ondersteuning en alle samenwerkingspartners, waaronder de Groene Bondgenoten.

